

UDC 342.3

[https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-4\(24\)-238-247](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-4(24)-238-247)

Москальчук Юрій Григорович,
аспірант КВНЗ “Вінницька академія
неперервної освіти”, 21034, м. Вінниця,
вул. П. Тичини, 13, кв. 13, тел.: 068-522-
07-28, email: pop20@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-6976-6501>

Москальчук Юрій Григорьевич,
аспірант КВУЗ “Вінницькая акаде-
мия непрерывного образования”, 21034,
г. Винница, ул. П. Тычины, 13, кв. 13, тел.:
068-522-07-28, email: pop20@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6976-6501>

Moskalchuck Yuri Hrigorovich,
graduate student, Vinnytsia Vinnytsia Aca-
demy of Continuing, 21034, Vinnytsia city,
Tychiny str, 13, tel.: 068-522-07-28, e-mail:
pop20@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6976-6501>

ОГЛЯД НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ З ПИТАНЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ В УКРАЇНІ

Анотація. Викладено розвиток наукової теорії та практики застосування конституційних основ функціонування інститутів державної влади, що приділяє системі стримувань та противаг ключову роль у формуванні злагодженої та конструктивної державної політики. Дослідження, проведені у сфері державного управління, конституційного будівництва та політичної теорії, засвідчили поступовість та невідворотність впровадження системи стримувань і противаг на різних рівнях організації влади у державі.

Виділено основні напрями теоретичних досліджень ідеї стримувань і противаг, актуальні та перспективні позиції науковців з обраної проблематики. Сформульовано значення та спрямованість робіт, які стосуються питання проведення злагодженої, контрольованої та взаємопов'язаної роботи у владних інституціях держави. Зроблено висновки з приводу проведеного огляду та сформульовано пропозиції з подальших розвідок в опрацьованні вказаного питання.

В умовах сьогодення проблема наукового обґрунтування та законодавчого закріплення механізмів реалізації ідеї стримувань і противаг не втра-

чає своєї актуальності, а навпаки, вимагає дієвої, ефективної та плідної роботи у напрямках конституційних, законодавчих, інституційних перетворень і напрацювань. Форми взаємодії та взаємоконтролю, обсяг повноважень і напрями діяльності інституцій державної влади не є сталими, тому теорія щодо налагодження демократичної системи стримувань і протипага повинна постійно розвивати актуальні аспекти та грані вітчизняного державотворення.

Проведення огляду ключових, фундаментальних і різнопланових позицій, які розкривають сутність та зміст системи стримувань і протипага, сприятиме подальшому вдосконаленню публічного управління, формуванню громадянського суспільства та правової держави, поширенню демократії, практичному застосуванню принципу поділу влади в Україні.

Ключові слова: система стримувань і протипага, поділ влади, демократія.

ОБЗОР НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПО ВОПРОСАМ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПРЕПЯТСТВИЙ И ПРОТИВОВЕСОВ В УКРАИНЕ

Аннотация. Изложено развитие научной теории и практики применения конституционных основ функционирования институтов государственной власти, что выделяет систему препятствий и противовесов как ключевую роль в формировании слаженной и конструктивной государственной политики. Исследования, проведенные в сфере государственного управления, конституционного строительства и политической теории, показали постепенность и неотвратимость внедрения системы препятствий и противовесов на различных уровнях организации власти в государстве.

Выделены основные направления теоретических исследований идеи препятствий и противовесов, актуальные и перспективные позиции ученых по выбранной проблематике. Сформулировано значение и направленность работ, касающихся вопроса проведения согласованной, контролируемой и взаимосвязанной работы во властных институтах государства. Сделаны выводы по поводу проведенного осмотра и сформулированы предложения по дальнейшей работе в разработке указанного вопроса.

В современных условиях проблема научного обоснования и законодательного закрепления механизмов реализации идеи препятствий и противовесов не теряет своей актуальности, а наоборот, требует действенной, эффективной и плодотворной работы в направлениях конституционных, законодательных, институциональных преобразований и наработок. Формы взаимодействия и взаимоконтроля, объем полномочий и направления деятельности институтов государственной власти не являются постоянными, поэтому теория по налаживанию демократической системы сдержек и противовесов должно постоянно развивать актуальные аспекты и грани отечественного государства.

Проведение анализа ключевых, фундаментальных и разноплановых позиций, раскрывающих сущность и содержание системы препятствий и

противовесов, будет способствовать дальнейшему совершенствованию публичного управления, формированию гражданского общества и правового государства, распространению демократии, практическому применению принципа разделения властей в Украине.

Ключевые слова: система сдержек и противовесов, разделение властей, демократия.

THE OVERVIEW OF SCIENTIFIC SOURCES ON ASPECT OF FUNCTIONING OF THE SYSTEM OF CHECK AND BALANCES IN UKRAINE

Abstract. The development of scientific theory and practice of applying the constitutional foundations of the functioning of the institutions of the state power gives the system of checks and balances a key role in the formation of a coherent and constructive public policy. The researches conducted in the field of public administration, constitutional construction and political theory has shown the gradual and inevitable introduction of a system of checks and balances at different levels of the government in the state.

The main directions of the theoretical researches of the idea of checks and balances are allocated in the article, actual and perspective positions of scientists on the chosen problems are singled out. The significance and direction of the work related to the issue of coordinated, controlled and interconnected work in the government institutions of the state are formulated. Conclusions on the review were made and proposals for further exploration in the processing of this issue were formulated.

In today's conditions, the problem of scientific substantiation and legislative consolidation of the mechanisms for implementing the idea of checks and balances does not lose its relevance, but on the contrary, requires effective, efficient and fruitful work in the direction of constitutional, legislative, institutional changes and developments. The forms of interaction and mutual control, the scope of powers and activities of the state institutions are not stable, so the theory of establishing a democratic system of checks and balances must constantly develop the current aspects and facets of the domestic statehood.

Reviewing key, fundamental and diverse positions that reveal the essence and content of the system of checks and balances will contribute to further improvement of the public administration, the formation of the civil society and the rule of law, democracy, practical application of the principle of separation of powers in Ukraine.

Keywords: system of checks and balances, separation of powers, democracy.

Постановка проблеми. Розвиток наукових позицій щодо організації влади в країні, впровадження інститутів громадянського суспільства

та правової держави сприяли створенню фундаментальної основи для забезпечення і впорядкування діяльності органів законодавчої, виконав-

чої та судової влади. Для досягнення істотних зрушень у розвитку конституційних положень щодо поділу владних повноважень доцільно узагальнити та конкретизувати наукові дослідження, які крізь призму ідеї взаємних стримувань та противаг пояснюють алгоритми забезпечення верховенства права, відповідальності та законності в Україні.

Відсутність чіткого переліку теоретичних напрацювань у контексті розвитку механізму стримувань і противаг не дозволяє уважно та конструктивно поглянути на одну з найактуальніших проблем забезпечення демократії та напрацювати послідовний план адаптації кращих здобутків вітчизняної наукової думки.

В умовах формування ефективної державної політики проведення огляду наукових джерел, пов'язаних з питанням збалансованого розподілу владних повноважень та втіленням ідеї взаємних стримувань і противаг, набуває великого значення та потребує всебічного і комплексного аналізу.

Аналіз досліджень та публікацій. Вказана проблематика ставала об'єктом вивчення багатьох вітчизняних вчених, зокрема, В. М. Шаповала, Н. М. Жук, О. Н. Євтушенко, В. Ф. Погорілка, А. О. Селіванова, Ю. М. Тодики та ін. Напрацювання вказаних дослідників стосувалися теоретичних узагальнень питання забезпечення функціонування системи поділу влади та механізму стримувань і противаг.

Водночас надання комплексної характеристики джерел порушеної тематики з урахуванням сучасних

досліджень та публікацій наразі не здійснювалося. З огляду на це, проведено дослідження повною мірою не розкривають актуальні грані теоретичного обґрунтування проблеми забезпечення взаємозалежної роботи органів влади в Україні.

Мета статті — здійснити огляд теоретичних напрацювань, які стосуються функціонування системи стримувань і противаг в Україні. Для досягнення вказаної мети слід виконати наступні **завдання**: 1) визначити ключові напрями дослідження вказаної проблематики вітчизняними вченими; 2) схарактеризувати наукові позиції та праці, які торкаються ідеї стримувань і противаг; 3) узагальнити результати дослідження та надати пропозиції з питань подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Теоретичне бачення побудови системи державної влади та механізму стримувань і противаг базується на фундаментальних дослідженнях історичних, політичних, управлінських аспектів розвитку моделі організації влади в Україні.

Слід зауважити, що вказаній проблематиці у наукових колах приділено значну увагу: явище поділу влади та система його збалансованості розглядалися у рамках дисертаційних досліджень, лекційних матеріалів, наукових статей, конференцій, круглих столів тощо. Безумовно, багато посібників, монографій, періодичних видань торкалися питання розподілу владних повноважень та механізму розвитку стримувань і противаг, досліджуючи їх зв'язок з теорією державного управління, особливостями здійснення внутрішньої

та зовнішньої політики, формуванням конституційних основ розвитку суспільства, утвердженням вектора демократичного розвитку.

На нашу думку, найбільш значущі наукові джерела, що порушують окреслене питання, стосуються таких напрямів, як конституційне будівництво, розвиток політичної системи, функціонування демократії, державно-управлінські відносини, міжнародний досвід.

Дослідження основ забезпечення системи стримувань і противаг, що закріплені в Конституції України, успішно виконано В. М. Шаповалом, Л. М. Силенком, які зробили вагомий внесок для правильного розуміння конституційних аспектів регламентації процесу взаємного стримування у роботі органів влади в Україні.

Так, В. М. Шаповал слушно вказав, що первинною метою закріплення поділу влади в Конституції України було саме задекларувати намір докорінно змінити засади організації державного механізму й одночасно створити правове підґрунтя для відповідних змін [1, с. 33].

Внесок науковця полягає в опрацюванні вихідних засад законодавчого проголошення ідеї поділу влади та базису стримування і противаг з позиції Основного Закону держави. Дослідник підіймає питання ролі президента держави, органів законодавчої, виконавчої та судової влади у досягненні ефективності державної влади, пов'язуючи розвиток системи стримувань і противаг з теорією та практикою конституціоналізму.

Л. М. Силенко у своєму дослідженні "Конституційні основи сис-

теми стримувань і противаг як засіб організації та функціонування державної влади в Україні" [2] зосереджується на питаннях взаємодії структурних елементів системи стримувань і противаг відповідно до Конституції держави.

Автор проводить ґрунтовне аналітичне опрацювання положень Основного Закону в контексті питання взаємозалежності та узгодженості дій, роботи і взаємодії структурних компонентів механізму влади у державі.

Розвиток ідеї стримувань і противаг у політичній системі держави лягло в основу досліджень Н. А. Жук, Н. В. Гайдаєнко, Л. П. Приймак, О. В. Радченка.

У фундаментальному дослідженні сучасності "Парламент, президент, уряд: через взаємостримування до рівноваги" Н. А. Жук висвітлила надзвичайно вагомий аспект взаємодії між інститутами президента, органами законодавчої, виконавчої та судової влади відповідно до конституційного принципу поділу влади [3, с. 4]. Автор підіймає питання щодо необхідності досягнення порозуміння та взаємодії гілок влади з метою пошуку оптимальних та виважених рішень, досягнення політичного консенсусу, продовження демократичних перетворень.

Проводячи аналіз механізму консолідації політичного режиму під впливом системи стримувань і противаг, Л. П. Приймак критично зауважує, що перманентне загострення парламентсько-урядової кризи впродовж років незалежності, яка на сучасному етапі переросла в системну політичну кризу, засвідчує, що

дієвий механізм функціонування згаданої системи не сформовано [4, с. 127].

Зі змісту вказаного дослідження випливає, що система стримувань і протываг виступає індикатором політичної обстановки у державі, а розвиток вказаного інституту — елементом досягнення стабільності політичної системи.

О. В. Радченко розглядає систему стримувань і протываг як ціннісний імператив українського політикуму, як фактор політичної стабільності та рівноваги [5, с. 69].

Дослідження системи стримувань і протываг як чинника функціонування політичної сфери розкриває значення вказаного механізму для попередження політичних конфліктів, дисбалансу в українських органах влади.

Цікавою у політичному аспекті розвитку системи стримувань і протываг є праця Н. В. Гайдаєнко “Система стримувань та протываг в сучасних демократіях”, у якій висвітлюється організація побудови моделей влади у сучасних демократіях з урахуванням інституту стримувань і протываг [6, с. 1].

Проведений аналіз засвідчує, що на різних рівнях організації влади спостерігаються характерні вияви функціонування елементів збалансування роботи інституцій держави, що вимагає проведення подальшої роботи з визначення шляхів покращення управлінської діяльності на кожному зі щаблів влади.

Однією з найбільш виправданих та актуальних позицій, які характеризують роль ідеї збалансованості та врівноваження в організації держав-

ної влади, є розвиток демократичних цінностей.

Акцент на ролі системи стримувань і протываг у формуванні сучасних підвалин демократії визначали такі дослідники, як В. А. Шатіло, Х. Ю. Забавська.

Науковець В. А. Шатіло слушно вказав, що проблема подальшої розбудови демократичних засад організації ефективної системи державної влади, унеможливлення її розбалансування, недопущення системної політичної кризи внаслідок протистояння між вищими органами державної влади залишається основною в питаннях державного будівництва та розвитку розвиненого суспільства [7, с. 41].

Справді, на сьогодні досягнення паритету та взаємоконтролю в роботі механізму державної влади є пріоритетом розвитку державно-управлінських відносин, що впливає на розвиток демократичних традицій та цінностей, утвердження принципів правової держави та громадянського суспільства.

Х. Ю. Забавська розглядає систему стримувань і протываг як атрибут демократії та доводить, що вона є багатомірним інститутом [8, с. 27]

Потрібно зауважити, що слідування демократичним та правовим засадам є вимогою сучасних управлінських, політичних та суспільних перетворень.

Опрацювання питання державно-управлінських відносин, що виникають та розвиваються у поєднанні з ідеєю стримувань і протываг, лягло в основу теоретичних обґрунтувань В. А. Ребкала, М. М. Логунової, В. А. Шахова, В.В. Образцової та ін.

У науково-методичних рекомендаціях “Система стримувань і протываг у сфері державно-управлінських відносин” за загальною редакцією В. А. Ребкала, М. М. Логунової, В. А. Шахова [9] деталізовано позицію щодо поглиблення процесів демократизації державно-управлінських відносин у зв’язку із застосуванням механізмів збалансування державно-владних повноважень.

Науковці розкривають ідею застосування механізму стримувань і протываг в управлінській сфері з метою забезпечення відкритої та демократичної державної політики, що є виправданим напрямом на шляху європеїзації публічного управління в Україні.

Розглядаючи вказану проблематику, В. В. Образцова говорить про те, що вирішення політичних конфліктів у сфері державно-управлінських відносин напряму залежить від дієвості системи стримувань і протываг [10, с. 109].

Інакше кажучи, система владних відносин, яка ґрунтується на засадах поділу влади та супроводжується застосуванням моделей стримувань і протываг, повинна своєчасно, точно та ефективно реагувати на негативні тенденції розвитку управлінської взаємодії.

Питання застосування та дослідження міжнародного досвіду переконливо проаналізовано К. О. Закоморною, Н. М. Желих, О. В. Хоменко.

Так, звертаючись до основ конституційного права зарубіжних країн, К. О. Закоморна розглядає вияви системи стримувань і протываг у країнах з республіканською формою правління [11, с.12].

Окремо розкриваються аспекти закріплення у механізмі влади іноземних держав, питання розподілу владних повноважень та структурних елементів алгоритму їх взаємодії.

Н. М. Желих у своїй роботі підіймає питання зарубіжного досвіду взаємодії між органами влади залежно від політичного устрою та форми правління [12, с. 2].

Безумовно, вивчення іноземних моделей та ключових складових забезпечення державної влади, міжнародних інструментів з питань адаптації системи стримувань і протываг сприяє удосконаленню, модернізації вітчизняної правової системи.

Беручи до уваги основоположний та цілеспрямований характер американського досвіду впровадження прогресивних демократичних положень, які стосуються поділу влади, використання системи стримувань, О. В. Хоменко аналізує доктринальні положення поділу влади у США.

Опрацювання практичного досвіду зарубіжної країни дозволило досліднику зробити висновок, що баланс гілок влади не лишається сталим, він періодично змінюється внаслідок суперництва між гілками влади; необхідно забезпечувати систему стримувань і протываг як на горизонталі (між гілками влади), так і по вертикалі (між вищими та нижчими органами влади)[13, с. 410].

Погоджуємося, що тільки комплексний та послідовний підхід у використанні інструментів конституційного розподілу владних повноважень здатен перетворити ідею стримувань та протываг у дієвий інструмент досягнення злагодженості та взаємодії у системі державного

управління на різних рівнях організації влади.

Висновки. Проведений огляд теоретичних аспектів опрацювання системи стримувань та противаг засвідчив, що вказане питання не втрачає актуальності і є важливим у контексті реалізації конституційних принципів та засад публічного управління, адаптації міжнародного досвіду та утвердженні демократичних цінностей. Різноманітність дослідження проблематики, яка стосується злагодженої та взаємоконтрольованої роботи владних інституцій, дозволяє більш глибоко розглянути політичну, управлінську та правову природу вказаного явища, сформуванню сучасний підхід до розуміння прозорого та справедливого розподілу повноважень у сфері державно-управлінських відносин.

Подальші наукові дослідження у вказаній сфері повинні стосуватися не тільки окреслених напрямів, а й обґрунтовувати актуальні позиції та умови, у яких розвивається система стримувань та противаг сьогодні. Передусім це стосується процесів подолання кризових явищ, децентралізації, реформи судової та правоохоронної систем, земельних відносин, внутрішньої та зовнішньої політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Шаповал В. М.* Виконавча влада та конституційна модель розвитку влад в Україні // Наук. вісн. Чернівець. ун-ту: зб. наук. пр. Спецвип. Вип. 641: Правознавство. Чернівці: ЧНУ, 2012. 156 с.

2. *Силенко Л. М.* Конституційні основи системи стримувань і противаг як засіб організації та функціонування державної влади в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 “Конституційне право”. Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2000. 20 с.
3. *Жук Н. А.* Парламент, Президент, уряд: через взаємостимування до порозуміння: монографія. Харків, 2007. 242 с.
4. *Приймак Л. П.* Система “стримувань і противаг” у взаємовідносинах між виконавчою та законодавчою гілками влади як механізм консолідації політичного режиму // Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Філософсько-політологічні студії. 2015. Вип. 6. С. 122–129.
5. *Радченко О. В.* Система стримувань та противаг гілок влади як ціннісний імператив українського політикуму // Акт. пробл. держ. упр. 2008. № 2. С. 69–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2008_2_10 (дата звернення – 26.06.2020).
6. *Гайдаєнко Н. В.* Система стримувань та противаг в сучасних демократіях: автореф. дис. канд. політ. наук: Спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси”. Одеса. 2010. 21 с.
7. *Шатіло В. А.* Стимування і противаги у механізмі державної влади України: теоретичні та прикладні аспекти // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Вип.: Юридичні науки. 2013. № 2(96). С. 41–44.
8. *Zabavska K.* System of checks and balances as an attribute of democracy: political analysis. Humanitarian Vision. Lviv : Lviv Politechnic Publishing House, 2018. Vol 4. № 1. P. 27–32.
9. Система стримувань і противаг у сфері державно-управлінських відносин: наук.-метод. рек. / авт. кол.: В. А. Ребкало, В. А. Шахов,

- Е. А. Афонін та ін.; за заг. ред. В. А. Ребкала, М. М. Логунової, В. А. Шахова. Київ: НАДУ. 2008. 72 с.
10. *Образцова В. В.* Механізм стримувань та противаг у публічно-управлінських відносинах: Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. Київ. С. 107–112.
 11. *Желих Н. М.* Закордонний досвід взаємодії гілок державної влади (Великобританія, Франція, Німеччина, США) // Держ. упр.: теорія та практика. 2008. № 2. С. 2–3.
 12. *Закоморна К. О.* Державне (конституційне) право зарубіжних країн (навчальні матеріали та схеми): посіб. для підготовл. до іспитів / 2-ге вид., переробл. Харків : Право. 2016. 280 с.
 13. *Хоменко О. В.* Принцип поділу державної влади в юридичній науці та практиці США // Форум права. 2014. № 3. С. 405–411. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_3_68 (дата звернення — 26.06.2020).

REFERENCES

1. *Shapoval, V. M.* (2012). Vykonavcha vlada ta konstytutsiina model rozvytku vlad v Ukraini [Executive power and the constitutional model of power development in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu* — Scientific Bulletin of Chernivtsi University, 641, 32-39 [in Ukrainian].
2. *Sylenko, L. M.* (2000). Konstytutsiini osnovy systemy strymuvan i protyvah yak zasib orhanizatsii ta funktsionuvannia derzhavnoi vlady v Ukraini [Constitutional foundations of the system of checks and balances as a means of organization and functioning of state power in Ukraine]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: Kyivskyyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
3. *Zhuk, N. A.* (2007). Parlament, Prezydent, uriad: cherez vzaiemostrymuvannia do porozuminnia [Parliament, President, Government: through restraint to understanding]. Kharkiv [in Ukrainian].
4. *Pryimak, L. P.* (2015). Systema "strymuvan i protyvah" u vzaiemovidnosynakh mizh vykonavchoiu ta zakonodavchoiu hilkamy vlady yak mekhanizm konsolidatsii politychnoho rezhymu [The system of "checks and balances" in the relationship between the executive and legislative branches of government as a mechanism for consolidating the political regime]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser.: Filozofsko-politolohichni studii* — Bulletin of Lviv University. Series: Philosophical and political studies, 6, 122-129 [in Ukrainian].
5. *Radchenko, O. V.* (2008). Systema strymuvan ta protyvah hilok vlady yak tsinnisnyi imperatyv ukrainskoho politykumunu [The system of checks and balances of the branches of government as a value imperative of Ukrainian politics]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia* — Actual problems of public administration, 2, 69-78. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2008_2_10 [in Ukrainian].
6. *Haidaienko, N. V.* (2010). Systema strymuvan ta protyvah v suchasnykh demokratiakh [System of checks and balances in modern democracies]. Extended abstract of candidate's thesis. Odesa [in Ukrainian].
7. *Shatilo, V. A.* (2013). Strymuvannia i protyvahy u mekhanizmi derzhavnoi vlady Ukrainy: teoretychni ta prykladni aspekty [Restraints and counterbalances in the mechanism of state power of Ukraine: theoretical

- cal and applied aspects]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky* – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies, 2(96), 41-44 [in Ukrainian].
8. *Zabavska, K.* (2018). System of checks and balances as an attribute of democracy: political analysis. *Humanitarian Vision*, 1(4), 27-32 [in Ukrainian].
 9. *Rebkalov, V. A., Shakhov, V. A., Afonin, E. A., et al.* (2008). *Systema strymuvan i protyvah u sferi derzhavno-upravlinskykh vidnosyn* [The system of checks and balances in the field of public administration]. V.A. Rebkalov, M.M. Lohunova, V.A. Shakhov (Eds.). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
 10. *Obratsova, V. V.* (2018). *Mekhanizm strymuvan ta protyvah u publichno-upravlinskykh vidnosynakh* [The mechanism of checks and balances in public-administrative relations]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* – Investments: practice and experience, 20, 107-112 [in Ukrainian].
 11. *Zhelykh, N. M.* (2008). *Zakordonnyi dosvid vzaiemodii hilok derzhavnoi vlady (Velykobrytaniia, Frantsiia, Nimechchyna, SShA)* [Foreign experience in the interaction of government branches (UK, France, Germany, USA)]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka* – Public administration: theory and practice, 2, 2-3 [in Ukrainian].
 12. *Zakomorna, K. O.* (2016). *Derzhavne (konstytutsiine) pravo zarubizhnykh krain (navchalni materialy ta skhemy)* [State (constitutional) law of foreign countries (teaching materials and schemes)]. (2nd ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
 13. *Khomenko, O. V.* (2014). *Pryntsyp podilu derzhavnoi vlady v yurydychnii nauki ta praktytsi SShA* [The principle of separation of state power in legal science and practice in the United States]. *Forum prava* – Law Forum, 3, 405-411. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_3_68 [in Ukrainian].